

IARĂȘI DESPRE CĂLINEȘTII LUI EMINOVICI

Ion Cozmei

Anul Eminescu va spori, desigur, bibliografia critică privind opera și viața ilustrului nostru înaintaș, scoțând la lumină, dacă se mai poate, laturi inedite ale creației poetului care a înveșnicit limba și literatura română.

Pentru a îndepărta unele date și poziții eronate privind satul bucovinean CĂLINEȘTI CUPARENCU (unde limba zilnică de conversație este ucraineana), socotim mai mult decât necesară abordarea pe bază de documente a problemei în cauză și readucerea ei prin scris în fața conștiinței contemporanilor, datori să cunoască adevărul despre satul și biserica de numele cărora se leagă direct arborele genealogic pe linie paternă al poetului nostru național.

În demersul nostru istorico-literar vom afirma, mai întâi, că problemele la care ne vom referi au fost abordate de-a lungul timpului de eminescologi renumiți, între ei situându-se **Vasile Gherasim, George Călinescu, Leca Morariu, Augustin Z.N. Pop, Dimitrie Vatamaniuc, George Muntean, Ion Filipciuc** și că cercetările cele mai pertinente în acest domeniu le-a săvârșit regretatul istoric literar **Ion Roșu**, cartea căruia (*Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu. Originile*, Editura "Cartea Românească", București, 1989) conferă Călineștilor Bucovinei atributele reale și obiective ale unui reper primordial în biografia lui Mihai Eminescu.

Dincolo de pretenția exhaustivă a cercetărilor și concluziilor sale, dincolo de săgețile ironice trimise pe adresa înaintașilor săi întru eminescologie, Ion Roșu reușește să clădească un edificiu solid privind existența **Eminovicilor** în Călineștii lui Cuparencu (vechea denumire a satului), montând și demontând ipoteze dintre cele mai contradictorii, disecând cu rafinat profesionalism condici și mitrici bisericești, documente istorice privitoare la existența satului din nordul Moldovei, stabilind, în cele din urmă, cel mai plauzibil tablou genealogic al străbunilor poetului pe linie paternă. La capătul unui drum anevoios, Ion Roșu îndrăznește să afirme: "Într-adevăr, de la venirea lui Vasile Eminovici în Călinești (1804) și până la moartea nepotului său George (1904), s-au scurs exact o sută de ani, la finele cărora băătăura de la nr. 27, în care văzuse lumina zilei părintele lui Eminescu, încetase să mai fie a Eminoviceștilor (sic!). astăzi doar biserica de peste drum, în care a slujit vreme de patruzeci de ani și bunicul poetului, a mai rămas în picioare, ca un martor neclintit și enigmatic al vremurilor și oamenilor care au fost". (Ion Roșu, *op. cit.*, p. 146).

Satul **Călinești** este atestat documentar încă din sec. al XV-lea, întemeietorul său fiind un oarecare Călin, răzeș de-al lui Ștefan cel Mare. Această străveche așezare românească și-a conturat identitatea în spațiul istorico-geografic al nordului Moldovei, sub oblăduirea iluștrilor domnitori ai vremii și binecuvântarea bisericii ortodoxe, respirând firesc prin sufletele oamenilor simpli, legați launtric de locul în care s-au născut și și-au petrecut telurica lor existență.

În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, proprietarul moșiei Călineștilor devine boierul **Miron Cuparencu**, care o transmite apoi fiilor săi Mihalachi, Vasile și Ion, aceștia din urmă fiind cei trei "mazili" consemnați la Călinești de Recensământul din 1774 (*Recensământul general al Moldovei*, ordonat de feldmareșalul Rumianțev). Călineștii de Sus vor rămâne neîntrerupt, până către sfârșitul sec. al XIX-lea, în posesia familiei Cuparencu, satul devenind pentru posteritate **Călineștii lui Cuparencu**. Dintr-un **testament** al lui Mihalachi Cuparencu, datat Călinești, 1 aprilie 1799, se vede că titularul deținea la acea dată jumătate de moșie, cealaltă jumătate aparținând fraților

săi Vasile și Ion. După moartea celor trei frați Cuparencu noii stăpâni ai satului devin fiii lui Ion – Gheorghe și Luca Cuparencu – întrucât Mihalachi și Vasile n-au avut copii.

De când a existat biserică de lemn în Călinești nu avem dovezi certe, dar mitrica cea mai veche înființată la parohia satului este cea din anul 1784, care conținea într-un singur volum **mitrica născuților, mitrica morților și conscripția**. Biserica de piatră din Călinești este ctitoria mazelului **Mihalachi Cuparencu**, unul dintre fiii lui Miron Cuparencu. Zidirea bisericii începe în anul 1791 și se termină în 1798, an în care biserica de lemn este mutată în satul Negostina. Deși slujbele religioase încep să se țină în noua biserică din anul 1798, “târnosirea” ei se petrece abia în anul 1805, după cum consemnează *Condica cronală a enoriei Călineștii lui Cuparencu*, document păstrat în parohia Călineștilor, sub forma unui registru tipizat, având foaia de titlu tipărită, cu mențiunea “Cernăuți 1890”. Sfințirea bisericii abia în anul 1805 are legătură directă, după cum vom vedea, cu venirea la Călinești a lui Vasile Eminovici.

Descinderea Eminovicilor în Călinești și numirea în funcția de dascăl bisericesc a lui Vasile Eminovici au constituit pentru cercetători puncte controversate, Ion Roșu stabilind, se pare, varianta cea mai plauzibilă. Înlăturând sistematic, pe baza documentelor, ipotezele lui Vasile Gherasim (după care s-a ghidat și George Călinescu), ale lui Ion Nistor (pe care-l va urma, mai târziu, Dimitrie Vatamaniuc), ale lui Augustin Z.N. Pop și ale lui Petru Rezuș, în viziunea cărora **Petrea Eminovici** este primul strămoș al poetului depistat la Călinești (fie băstinaș, fie emigrant transilvănean), Ion Roșu atribuie această întâietate lui **Vasile Eminovici**, bazându-se pe două documente apropiate ca timp: *Mitrica născuților și a morților 1784-1802* și *Conscripția asupra tuturor persoanelor din parohia bisericii cu hramul Sf. Îngeri din Călinești și petrecerea lor*, din 6 noiembrie 1806.

Dacă în primul act (cel mai vechi din parohie) patronimul **Eminovici** (cu variantele **Iminovici** sau **Ieminovici**) lipsește cu desăvârșire, cel de-al doilea înregistrează la casa cu nr. 27 următorii locatari: **Vasile Eminovici** – dascăl; **Ioana** – soția lui; **Agafia** – maica lui; **Ion** – nepotul lui; **Elena** – mătușa lui. După cum lesne se poate observa, capul familiei care locuiește la casa cu numărul 27 este Vasile Eminovici, cel care a fost numit dascăl de “patronul Călineștilor” și a primit din partea acestuia casă de locuit și lot agricol din “fondul religiosar”.

Ion Roșu este îndreptățit, prin urmare, să constate victorios: “Asemenea date inedite, plus amănuntul că până la 1804 casa zisă “a Eminoviceștilor” (sic!) a fost locuită de familiile Ivanciuleac și Stremciuc, ne-au îngăduit să conchidem în chip definitiv că **întemeietorul ramurii bucovinene a strămoșilor poetului este Vasile Eminovici**, descins în bătaura de la nr. 27 în perioada august 1804 – noiembrie 1806. Ba mai mult: cu ajutorul *Condicii născuților* 1802-1853, am putut stabili cu destulă precizie și momentul sosirii bunicului poetului în Călinești, moment ce-l precede desigur pe cel al instalării sale în casa de la nr. 27. Potrivit acestei condici, noul dascăl din Călinești trebuie să fi pășit în satul adoptiv cu câțva timp înainte de 14 noiembrie 1804, deoarece la această dată îl găsim deja purtând titulatura de “dascăl din Călineștii lui Cuparencu”, cu prilejul botezului unui copil născut în casa cu nr. 10 din acel sat”. (I. Roșu, *op. cit.*, p. 117).

Așezarea la Călineștii lui Cuparencu a lui Vasile Eminovici a fost motivată, desigur, și de existența unui post vacant de dascăl la parohia din sat, care nu putea să fie ocupat decât de către cineva știutor de carte, condiție pe care bunicul lui Eminescu o îndeplinea în toată regula, ca descendent al Eminovicilor din Blaj și ca absolvent al Școlii normale de aici.

În fața acestor evidențe, ne permitem să avansăm ideea că transmigrantul ardelean Vasile Eminovici a fost **primul dascăl profesionist al parohiei din Călinești**, iar “debutul” său oficial întru ale dăscăliei s-a petrecut la **8 noiembrie 1804**, când biserica din Călinești își serbează hramul, de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. Angajarea unui dascăl profesionist în persoana tânărului de numai 26 de ani Vasile Eminovici va spori prestigiul noii biserici ctitorite de boierul Mihalachi Cuparencu, care va fi sfințită cu mare pompă în anul imediat următor și datorită osârdiei dascălului instruit la Școala normală de la Blaj.

Îndeplinind funcția de dascăl bisericesc, bunicul poetului trece drept unul dintre oamenii de vază ai așezării, fiind scutit, precum toți slujitorii bisericești în acea vreme, de dări și de “robotă”. Preotul cu care Vasile Eminovici va face un cuplu fericit și benefic pentru sătenii Călineștilor a fost **Nicolae Săvescu**, între anii 1813-1827, perioadă în care, după toate probabilitățile, dascălul de biserică a îndeplinit și funcția de dascăl-pedagog pentru copiii din sat.

Înclinațiile cărturărești ale dascălului din Călinești se vor răsfrânge și asupra educației feciorilor săi, Gheorghe și Ștefan fiind trimiși mai departe la învățătură, la “Școala moldovenească din Suceava”, la un anume dascăl Ioniță, iar Ioan ocupând în sat diverse funcții, între care cea de “vornic” (primar) și “epitrop bisericesc”.

Deși considerațiile noastre istorice referitoare la satul Călinești nu au o intenție polemică, socotim necesară evidențierea unor argumente privind originea sa românească, în ciuda faptului că de peste două secole limba uzuală de conversație între cetățenii satului este cea ucraineană, de fapt un grai calchiat al limbii ucrainene literare. Poate și acest fapt a alimentat unele supoziții privind originea ruteană a Eminovicilor, Matei Eminescu însuși, într-o scrisoare adresată lui Leca Morariu, exprimându-și dorința de a afla, pe căi științifice, “dacă Eminovicii se trag dintr-un moldovean, dintr-un rutean sau dintr-un moldovean rutenizat”.

Prin a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, când încep să se stabilească rutenii în Bucovina, are loc și în zona Dărmănești-Călinești-Siret o rărire a populației care, mai ales de groaza războiului, trecea pădurea dincolo, în Moldova, și nu se mai întorcea. Ciuma care bânuie prin anul 1774 trebuie să fi secerat și pe aici zeci de vieți. În fine, un fapt consemnat în *Condica cronică*... este cât se poate de grăitor: se spune că vechea așezare a satului se afla pe locul numit “Tei”, în apropierea curții boierești a lui Mihalachi Cuparencu. Într-o primăvară, în noaptea de Paște, năvălește în sat o armată de păgâni, care măcelărește pur și simplu populația de aici. Cei câțiva locuitori care scapă cu viață se retrag pe locul de azi al satului, unde era pădure. Într-adevăr, istoria confirmă că în această perioadă (1768-1774) are loc războiul ruso-turc, care a adus multe pagube satelor din nordul Moldovei.

Devine limpede de ce rutenii, colonizați aici sistematic în urma ocupării Bucovinei de către Imperiul Habsburgic, găsesc, la venirea lor, doar câteva familii românești, așezate prin locurile unde au defrișat pădurea, în vreme ce nevoia brațelor de muncă pentru lucrarea pământului era în continuă creștere. Venind în număr sporit, rutenii asimilează pe românii de aici și își impun limba lor în conversația zilnică. Familiile înstărite de români, având nevoie de brațe de muncă, învață și ele limba ucraineană, dar în casele lor continuă să vorbească românește și tot românește își învață copiii, pe care îi trimit la școlile românești din Cernăuți și Suceava.

Descinsă la Călineștii lui Cuparencu abia în anul 1804, familia dascălului Vasile Eminovici va uzita, la început, numai limba română, Vasile însurându-se, de altfel, cu o româncă, Ioana Sârghie. Abia odraslele dascălului, care copilăresc alături de copiii ucrainenilor majoritari, învață și limba ucraineană, toate cele patru surori ale lui Gheorghe (tatăl poetului) măritându-se cu bărbați ucraineni, iar Ioan, cel care va rămâne la casa de la nr. 27, va lua de soție tot o ucraineană.

Un fapt istorico-social rămâne însă emblematic pentru comuna Călinești (deci și pentru Călinești Enache și pentru cătunul Călinești Vasilache): **întotdeauna** (inclusiv astăzi) slujbele bisericești s-au oficiat **numai în limba română**. Ba mai mult, slujitorii bisericilor din comuna Călinești au contribuit efectiv la realizarea actului de educație școlară în limba română, în acest sens remarcându-se figura luminoasă a preotului cernăuțean Ștefanelli, care a slujit aici între anii 1906-1913, el fiind și autorul invocatei *Condici cronice a enoriei Călineștii lui Cuparencu*. Venirea în sat a preotului Ștefanelli va revigora dorința călineștenilor de a avea școală în care să se predea în limba română, anul 1907 consemnând deschiderea a două școli particulare românești: în casa agricultorului Vasile Florea – la Călineștii lui Cuparencu, și în cea a agricultorului Ciubotaru – la Călinești Enache.

Trebuie să remarcăm că **Vasile Florea** nu este altul decât unul dintre fiii **Aniței Florea**, fata lui Ioan Eminovici, deci vara lui Eminescu. Ca și tatăl său, Vasile Florea era bărbat cu avere și cu vază în sat, profesorul Vasile Gherasim din Cernăuți descriindu-l, în toamna anului 1922, deci după războiul care i-a dereglat conștiința, drept un “nebun fantast, cu o față încadrată de niște plete, care-i dau înfățișare românească (...), strivit de o neînțeleasă fatalitate (...) cu mari asemănări cu un unchi al lui – Mihai Eminescu” (Vasile Gherasim, *În satul Eminovicienilor*, în volumul *Mihai Eminescu*, Editura “Junimea”, Iași, 1977).